"यथा वर्हाणि चित्राणि बिभर्त्ति भुजगाशनः।
तथा बहुविधं राजा रूपं कुर्व्वीत धर्म्मवित् ॥")
ग्रन्थिपर्णम्। इति भरतः॥ (वर्हतीति। वृह वृद्धौ+अच्।) पत्रम्। इति शब्दरत्नावली॥
(यथा, रघुः। ६। १७।
"विलासिनी विभ्रमदन्तपत्त्र-
मापाण्डुरं केतकवर्हमन्यः।
प्रियानितम्बोत्तितसन्निवेशै-
र्विपाटयामास युवा नखाग्रैः॥")
परीवारः। इति हेमचन्द्रः॥

वर्हणं, क्ली, (वर्हतीति। वृह वृद्धौ+ल्युः। वर्हयति शोभते इति। वर्ह दीप्तौ+ल्युर्वा।) पत्रम्। इति शब्दरत्नावली॥

व(ब)र्हिः [स्], पुं, (वृंहति वर्द्धते इति। वृहि वृद्धौ+"वृंहेर्नलोपश्च।" उणा० २।११०। इति इसिः नलोपश्च।) अग्निः। इति मेदिनी। से, ३६॥ दीप्तिः। इत्युणादिकोषः॥ यज्ञः। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, ऋग्वेदे। ७। ७५। ८।
"नूनो गोमद्वीरवद्वेहि रत्न-
मुषो अश्वावत् पुरुभोजो अस्मे।
मानो वर्हिः पुरुषता निदेक-
र्यूयं पातस्वस्तिभिः सदा नः॥"
"नोऽस्माकं वर्हिर्यज्ञम्।" इति तद्भाष्ये सायणः॥) चित्रकम्। इत्यमरः॥ (वृहद्राजस्य पुत्त्रः। यथा, भागवते। ९। १२। १३।
"वृहद्राजस्तु तस्यापि वर्हिस्तस्मात् कृत-
ञ्जयः॥")

व(ब)र्हिः [स्], पुं, क्ली, (वृंहति वर्द्धते इति। वृहि वृद्धौ+"वृंहेर्नलोपश्च।" उणा० २। ११०। इति इसिः नलोपश्च।) कुशः। इति मेदिनी। से, ६३॥ (यथा, कुमारे। १। ६१।
"अवचितवलिपुष्पा वेदिसन्मार्गदक्षा
नियमविधिजलानां वर्हिषाञ्चोपनेत्री॥")

वर्हिः [स्] क्ली, (वृंहतीति। वृहि वृद्धौ+इसिः नलोपश्च।) ग्रन्थिपर्णम्। इति शब्दरत्नावली॥

वर्हिःपुष्पं, क्ली, (वर्हिर्दीप्तिस्तद्युक्तं पुष्पमस्य।) ग्रन्थिपर्णम्। इत्यमरटीकायां भरतः॥

वर्हिःशुष्मा [न्], पुं, (वर्हिषा कुशेन वर्हिषि यज्ञे वा शुष्मं तेजो यस्य।) अग्निः। इत्यमरः।१।१।५७॥

वर्हिःष्ठं, क्ली, (वर्हिरिव तिष्ठतीति। स्था+कः।) वर्हिष्ठम्: ह्रीवेरम्। इत्यमरभरतौ॥

वर्हिकुसुमं, क्ली, (वर्हि वर्हयुक्तं कुसुमं यस्य।) ग्रन्थिपर्णम्। इति शब्दचन्द्रिका॥

व(ब)र्हिणः, पुं, (वर्हमस्त्यस्येति। वर्ह+"फल-वर्हाभ्यामिनच्।" इति इनच्। यद्वा "बहुल-मन्यत्रापि।" उणा० २।४९। इत्यत्र वर्ह वल्ह प्राधान्ये। वर्हिणो मयूरः। इत्युज्ज्वलदत्तोक्त्या इनच्।) मयूरः। इत्यमरः। २। ५। ३०॥ (यथा, मनौ। १२। ६५।
"छुछुन्दरिः शुभान् गन्धान् पत्रशाकन्तु वर्हिणः।
श्वावित् कृतान्नं विविधमकृतान्नन्तु शल्यकः॥"
क्ली। तगरम्। तत्पर्य्यायो यथा,—
"कालानुसार्य्यं तगरं कुटिलं मधुरं मतम्।
अपरं पिण्डतगरं दण्डहस्ती च वर्हिणम्॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)

वर्हिणवाहनः, पुं, (वर्हिणो मयूरो वाहनं यस्य।) कार्त्तिकेयः। इति हलायुधः॥

वर्हिध्वजा, स्त्री, (वर्ही ध्वजो वाहनं यस्याः।) चण्डी। इति त्रिकाण्डशेषः॥

वर्हिपुष्पं, क्ली, (वर्हि वर्हशालि पुष्प यस्य।) ग्रन्थिपर्णम्। इत्यमरः। २। ४। १३२॥

वर्हिर्ज्योतिः, [स्] पुं, (वर्हिषि यज्ञे ज्योतिरस्य।) वह्निः। इति हेमचन्द्रः। ४। १६४।

वर्हिर्मुखः, पुं, (वर्हिरग्निर्मुखं यस्य।) देवता। इत्यमरः। १। १। ९॥

वर्हिषदः, [द्] पुं, (वर्हिषि अग्नौ कुशासने वा सीदन्ति ये ते। वर्हिस्+सद्+क्विप्। पृषोदरादित्वात् साधुः।) पितृगणविशेषः। यथा,
"अयज्वानश्च यज्वानः पितरो ब्रह्मणः सुताः।
अग्निष्वात्ता वर्हिषदो द्विधा तेषां व्यवस्थितिः॥"
इति कौर्म्मे १२ अध्यायः॥
अपि च।
"अपसव्यं ततः कृत्वा सव्यं जानु च भूतले।
अग्निष्वात्तांस्तथा सौम्यान् हविष्मन्तस्तथोष्म-
पान्॥
सुकालिनो वर्हिषद आज्यपांस्तर्पयेत्ततः।
तर्पयेच्च पितॄन् भक्त्या सतिलोदकचन्दनैः॥
दर्भपाणिस्तु विधिना हस्ताभ्यां तर्पयेत्ततः॥"
अत्र केचित् पितृधर्म्मातिदेशात् दिव्यपितॄणामपि अञ्जलित्रयदानम्। तदसत्।
"कव्यवालं नलं सौम्यं यममर्य्यमणं तथा।
अग्निष्वात्ताः सोमपाश्च वर्हिषदः सकृत् सकृत्॥"
इति च्छन्दोगपरिशिष्टेन विशिष्टैकाञ्जलिविधानात्। इत्याह्निकतत्त्वम्॥ (पृथुवंशजस्य हविर्द्धानेः पुत्त्रः। यथा, भागवते। ४।२४।८—९।
"हविर्द्धानाद्धाविर्द्धानिर्विदूरासूत षट्सुतान्।
वर्हिषदं पयं शुक्लं कृष्णं सत्यं जितव्रतम्॥
वर्हिषत्सु महाभागो हविर्द्धानिः प्रजापतिः।
क्रियाकान्तेषु निष्णातो योगेषु च कुरूद्वह॥"
वर्हिषि यज्ञे सीदतीति। यज्ञस्थे, त्रि। यथा, ऋग्वेदे। २। ३। ३।
"स आ वह मरुतां शर्धो अच्युत-
मिन्द्रं नरो वर्हिषदं यजध्वम्॥")

वर्हिष्केशः, पुं, (वर्हिर्दीप्तिरेव केश इव यस्य।) अग्निः। इति शोचिष्केशशब्ददर्शनात्॥

वर्हिष्ठं, क्ली, (वर्हिषि तिष्ठतीति। स्था+कः। अम्बाम्बेति षत्वम्।) ह्रीवेरम्। इत्यमरः॥ (यथा, सुश्रुते उत्तरतन्त्रे ११ अध्यायः।
"स्वेदं विदध्यादथवानुलेपं
वर्हिष्ठशुण्ठीसुरकाष्ठकुष्ठैः॥"
त्रि, वृद्धतमः। इति सायणः। यथा, ऋग्वेदे। ३। १३। १।
"प्रवो देवायाग्नये वर्हिष्ठमर्च्चास्मै॥")

व(ब)र्ही, [न्] पुं, (वर्हमस्यास्तीति। वर्ह+इनिः।) मयूरः। इत्यमरः॥ (यथा, ऋतुसंहारे। २। ६।
"सदा मनोज्ञाम्बुदनादसोत्सुकं
विभाति विस्तीर्णकलापशोभितम्।
सविभ्रमालिङ्गनचुम्बनाकुलं
प्रवृत्तनृत्यं कुलमद्य वर्हिणाम्॥"
प्राधागर्भसम्भूतः कश्यपपुत्त्रविशेषः। यथा, महाभारते। १। ६५। ४७।
"सिद्धः पूर्णश्च वर्ही च पूर्णायुश्च महा-
यशाः॥")

वल, मि ङ संवरणे। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वा०-आत्म०-सक०-सेट्।) मि, वलयति वालयति। ङ, वलते धनं लोकः संवृणोतीत्यर्थः। इति दुर्गादासः॥

वलभिः, } स्त्री, (वलभि+कृदिकारादिति वा
वलभी, } ङीष्।) वड़भी। इति शब्दरत्नावली अमरटीका च॥ (यथा, कथासरित्सागरे। ८७। १२।
"हर्म्यप्रासादवलभीष्वन्विष्यन् सोऽभ्रमन्निशि॥"
पुरीविशेषः। यथा, भट्टिः। २३। ३५।
"काव्यमिदं विहितं मया वलभ्यां
श्रीधरसेननरेन्द्रपालितायाम्।
कीर्त्तिरतो भवतान्नृपस्य तस्य
क्षेमकरः क्षितिपो यतः प्रजानाम्॥")

वलयः, पुं क्ली, (वलते आवृणोति हस्तादिकमिति। वल्+"वलिमलितनिभ्यः कयन्।" उणा० ४। ९९। इति कयन्।) स्वर्णादिरचितप्रकोष्ठाभरणम्। बाला इति भाषा। तत्पर्य्यायः। आवापकः २ परिहार्य्यः ३ कटकः ४। इत्यमरः॥ पारिहार्य्यः ५ शंखकः ६। इति शब्दरत्नावली॥ कम्बुः ७ कुण्डलम् ८। इति जटाधरः॥ (यथा, रामायणे। २। ३२। ५।
"सहेमसूत्रैर्म्मणिभिः केयूरैर्व्वलयैरपि॥"
मण्डलम्। यथा, मार्कण्डेये। २०। ४९।
"अश्रान्तः सकलं भूमेर्वलयं तुरगोत्तमः।
समर्थः क्रान्तुमर्केण तवायं प्रतिपादितः॥"
अस्थिविशेषः। यथा, सुश्रुते शारीरस्थाने ५ अध्याये॥
"कपालरुचकतरुणवलयनलकसंज्ञानि।"
"पाणिपादपार्श्वपृष्ठोदरःसु वलयानि॥"
वैद्यकोक्ताग्निकर्म्मविशेषः। यथा, सुश्रुते।१।१२।
"तत्र रोगाधिष्ठानभेदादग्निकर्म्म चतुर्धाभिद्यते। तद्यथा वलयबिन्दुलेखाप्रतिसारणानीति दहनविशेषाः॥" * ॥ वेष्टनम्। यथा, रघुः। १। ३०।
"सवेलावप्रवलयां परिखीकृतसागराम्।
अनन्यशासनामुर्व्वीं शशासैकपुरीमिव॥")

वलयः, पुं, (वलयवदाकृतिरस्त्यस्येति। अर्श आदित्वात् अच्।) अष्टादशगलरोगान्तर्गतगलरोगविशेषः। यथा,—